

Green Paper

Unrepaired by

801.99
9-29

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ԱՂԱՆԿԻՐ» ԹԻԻ 14

ԳԱՄԱՌ ՔԱԹՈՂԱ

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ

(Հեղինակին պատկերով)

Տպարան «Հրազդան»

Պեյրուք
1933

891.99
7-29

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐԱԼ ԿՈՄԻՏԵ

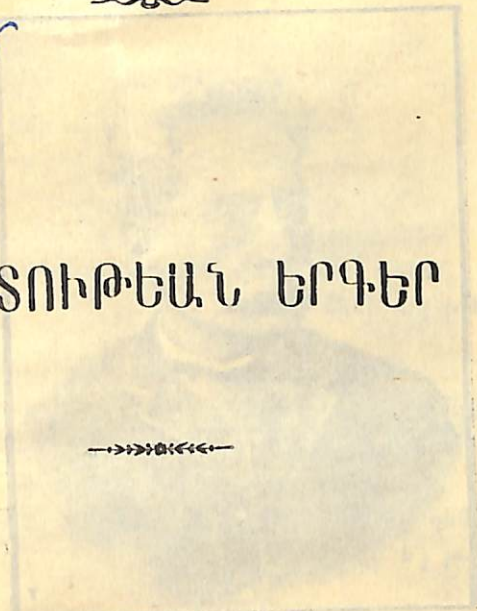
ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՋԱՀԱԿԻՐ» ԹԻԻ 14

ԳԱՄԱՌԻ ԳԱԹԻՊԱ

891.99
7-29 48

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԵՐ

(Հեղինակին պատկերով)

254
42

Տպարան «Հրազդան»

Պեյրուք
1933

2920

Գ. Ա. Մ. Ա. Ռ. Ք. Ա. Թ. Ի. Պ. Ա.

(Ռաշարեյ Պատկանեան)

1830 — 1892

Հ. Ի. Մ. Ի. Ե. Լ. Ռ. Ե. Ն. Ք. ...

Հիմի էլ լռեցի, եղբայր հիմի էլ,
երբ մեր բեմամին իր սուրն է դրել,
Իր օրհասական սուրբ մեր կրծքին,
Ականջ չի դնում մեր լաց ու կոծին,
Ասացե՛ք, եղբար Հայեր, ի՞նչ անեցի,
Հիմի էլ լռեցի:

Հիմի էլ լռեցի, երբ մեր բեմամին
Գառնի հրապուրեմով թրեց մեր երկրին,
Ջնջեց աշխարհից Հայկայ անունը,
Հիմից կործանեց Թորգոմայ տունը,
Խլեց մեզանից բազ է՛լ խօսք է՛լ գեցի —
Հիմի էլ լռեցի:

Հիմի էլ լռեցի, երբ մեր բեմամին
Խլեց մեր սուրբ պաշտպան մեր անձին,
Մշակի ձեռքիցն էլ խոփը խլեց,
Այդ սուր ու խոփից մեր շորան կոտց,
Վա՛յ մեզ, շորայով կապած գերի եցի,—
Հիմի էլ լռեցի:

Հիմի էլ լռեցի, երբ մեր բեմամին
Սոսկալի գեցեր բռնած մեր գլխին,
Կու՛յ քալ է քալիս արատուց անաս,

Աղէիսաբ բողոք վաղուց ապիրաւս .
Մեր գլուխ լալու եփրաւս ո՛ւր պրտենք,
Հիմի ե՞լ լռենք:

Հիմի ե՞լ լռենք, երբ մեր բռնամիտ
Լիրբ գոռոզութեամբ լցրած իր հոգին,
Արդարութեան ձայնն էանած իր արտից
Արտախոսու է մեզ մեր բնիկ երկրից,
Պանդուխտ, հալածեալ, եղբարք ո՛ւր դիմենք,
Հիմի ե՞լ լռենք:

Հիմի ե՞լ լռենք, երբ մեր բռնամիտ
Անհոգ մեր բերած ծանր զոհերին,
Ի՛նչ լիրբ, նզոված ձեռքը կարկանդակ .—
Ազգութեան վերջին կապը պատահեց .
Հայի կորուստ մօտ է, ի՞նչ անենք .—
Հիմի ե՞լ լռենք:

Հիմի ե՞լ լռենք, երբ մեր բռնամիտ
Արհամարհելով մեր փառքն ազգային,
Մեր եկեղեցուն ձեռնամերձ եղաւ,
Գառնազգեստ զայլին մեզ գլուխ դրաւ,
Սուրբ խորան չունիենք, արդ ո՛ւր աղօթենք,
Հիմի ե՞լ լռենք:

Հիմի ե՞լ լռենք, մարդիկ ի՞նչ կ'աւտեն,
Երբ մեր տեղ քարիցք. ապառաժ խօսեն .
Չե՛նք ասիլ, որ Հայք արժանի էին
Այդ սքրկական անարդ վիճակին .
Մեր սուրբ քաջ նախնեաց գործերը գիտենք,
Մինչեւ ե՛րբ լռենք:

Թո՛ղ լռե մուշքը, անգամալոյծը,
Կա՛մ որոյ քաղցր է բռնամու լուծը .
Բայց մենք, որ ունինք հոգի ու սիրտ քաջ,
Ե՛կ . անվախ ելենք բռնամու առաջ,
Գոնե՛ մեր փառքը մահով յետ խլենք—
Ու այնպէս լռենք:

1861

→←

ՀԱՅ ՊԱՏԱՆԻՆ ԵՐԳՈՒՄ Է

→←

Հայկ ու Լեւոնին մոռանա՛նք, եղբարք,
Քա՛նք քանի մեղանից փոշին հնութեան,
Վերածնենք մեր մեջ նոր կեանք ու նոր բարք,
Կեցցե՛ք շատ օրեր մանուկ-Հայաստան:

Կեցցե՛ք շատ օրեր մանուկ-Հայաստան .
Նա՛ որ դեռ միայն մեր արտի խորհում
Ունի իւր հիմքը, ո՛չ տուն, ո՛չ կայան
Չունի տակաւին բուն Հայաստանում:

Եղբարք, բանը դեռ անօտաւելի
Այժմուս մեր մեքիմ՝ ցնորք չի կարծենք .
Բանը կ'մարմնանայ ու տեսանելի
Կը լինի , շուտ միայն մենք վստահ լինենք:

Մեր յոյսը միայն մեր վրայ լինի .
Չենք պէտք մեզ նպաստ մեծատուններին,
Ողորմութեամբ բո՛ղ մուրացիկն ապրի,
Մուրացողն միշտ ստուկ է օտարին:

Կեցցե՛ Հայասան, որ երազական
Կարծում են ծերերն. իրօք չե այդպէս. —
Մեր հայրենիքն դեռ չէ չուռական,
Քանի որ ունի քաջ որդիք մեզ պէս:

Բա՛ւ է օտարին շատ ծառայեցի՞նք,
Մերկի վիճակն չէ յաւերժական,
Ազատութեան գինն մենք քաջ սերտեցի՞նք,
Էլ չենք հաւատայ օտարի խոսման:

Օտարի շահը քոյն է մահաբեր,
Այն է կեւրացնում, միտ է պղտորում.
Գերի է դարձնում մարդ ազատասէր,
Ոսկի շորայով ձեռք տո՛ւ է կապում:

Կը փրեմ շորաս, կ'երթամ Հայասան,
Կը պագնեմ նորա հողը անարատ.
Կ'ասեմ. «Նկել եմ, որդիդ չուռական,
Գրկիդ մեջ ինձ ա՛ռ, Մայր իմ հարազատ»:

Չունիմ ես ոսկի, այլ ոսկու մաղան.
Չլուս ձեռք ջուխտակ ու սիրտ անվեր,
Չեռնումս ունիմ բան ու հրացան,
Մտումս ունիմ ազնիւ խոշորուղներ:

Քու հողն արգաւանդ, ես մեակ արի,
Մենք հաւատ կու ապրի՞նք շատ ու շատ արի.
Ուրջունեղեղ քեզ ոչինչ շատ չըկայ,
Թո՛ւյլ տուր, որ բռնի հալածեմ նոցա:

Դու որդիք ունիս չուրս միյի՞սն ու կես,
Թէ յանկարծ գաղթեն՝ նոցա թեղ ունե՛ս,

Սիւնիդ կարը խնայէ օտարէն
Դալու որդիդ քաղցած, ծառա են:

Հաւաւ հիւսիսէն փոփ վերացաւ
Ձայն, սրփ, խօսք, զուրկ զիլ լսուեցաւ.
Մասսայ նակաշէն մեզը հեռացաւ,
Մանուկ — Հայաստանն ոտքի կայնեցաւ.
1862

Ա Ղ Ա Ս Ո Ւ Մ Օ Ր Ա Ղ Օ Թ Ք Ը

Ջարքի՛ր, մանուկ իմ նազելի բա՛ց այդ պայծառ աչերը.
Թերթերունեղ քունը քօրուէ՛, գիրկը հաճի՛ր բու մօրը,
Բաւ քեզ որքան բարի հրեշտակ հեքեաք տսի՞նք երազում,
Այժմ արի՛ քեզ այն պատմեմ, ինչ պիտի՛ տեսնես աշխարհում:

Ջարքի՛ր, որդեակ, Լանի՛ քնես,
Բա՛ց աչերդ այդ նախուշ,
Ուր որ մայրդ իւր բախտ, փառքը,
Կեանք ու արեւն է տեսնում:

Դուն կը մեծնաս, բոյ կը քաշես — չիմար բոյիդ ես դուրբան,
Քեզ ոյժ կուտան Մասսի քաջը որ դու լինիս քաջ Վարդան.
Իմ մասնեղով մի ոսկերեղ մեջքիդ գօտի եմ կարել,
Դօտիկիդ բուր կը կապեմ, այն ել ինքս եմ արել:

Ջարքի՛ր որդեակ, Լանի՛ քնես,
Բա՛ց աչերդ այդ նախուշ,

Ուր որ մայրդ իւր բախս, փառքը,
Կեանքն ու արեւն է տեսնում:

Մեր բախումը ձի է կայնած՝ քեզ է մնում անհամբեր,
Ջարքի՛ր որդեակ. քանի՞ քնես, ա՛ն քու բուրբ մահաբեր.
Քու Հայ ազգը հեծեծում է, ձեռքը, ոտքը շարժում.
Քու եղբայրը գերութեան մեջ... քա՛ղ, միայն դո՛ւ ես քնած:

Ջարքի՛ր, որդեակ, քանի՞ քնես
Քա՛ց աչքերդ այդ նախուն.
Ուր որ մայրդ իւր բախս, փառքը,
Կեանքն ու արեւն է տեսնում:

Ձե, իմ որդին շուտ կը զարթի, ձին կը հեծնէ սանձակոծ,
Հայի արցունքը կը սրբէ, կը դադրեցնէ լաց ու կոծ.
Հայ եղբայրներ, քիչ էլ կացե՛ք, իմ Աղասին զարթեցաւ,
Պօթին կապեց, բուրբ կախեց ու իւր նժոյգ ձին նստաւ:
1862

→←

ԹԷ ԻՄ ԱԼԵԽՈՐ ՀԵՐԲՍ ՍԵՒՆԱՅԻՆ

→←

Թե իմ ալեւոր հերթս սեւնային,
Ուժս ինձ յէ գար, կտրին դառնայի,—
Նժոյգ ձի նսնած, պէխս ոլորած,
Ձեռքս բուր անած ես դաւս կ'երթայի:
Ես դաւս կ'երթայի—դաւս Աւարայրի,
Ողողած, ցողած Հայոց արիւնով,
Ա՛զգ իմ սիրական, դու ազգ Թորգոմեան,
Քու կորցած քաղը քեզ յէ կուտայի:

Կ'ասե՛ր Հայոց օրհորդներին.
«Ծախեցե՛ք հագի ներ քանց շուրհը
Թողե՛ք պանունանք. զարդ, մարգարիտներ
ժանկոտած ու զուլ են մեր բերքը:
Տուե՛ք բեհեզեայ մեզ ձեր շապիկը,
Ու մենք փաթաթե՛մք մեր մարմնու վերքը,
Վիրակապ հիւսե՛ք դուք ձեր մազերից,—
Այոպես յայտնեցե՛ք դուք ձեր սերը»:

Թե ես լինե՛ի հարուստ մեծատուն,
Սնունդներս լի ոսկով արծաթով,—
Շատերու նման ես չե՛ի լինիլ
Նրբեք ազգասէր ունայն իօսեցող.
Շամպ սենա գինու, Աճճա խաչի տեղ՝
Կ'անե՛րի առաս գնակ ու վառող.
Որձակ համարձակ կ'երթայի հանդեպ
Հայաստան ազգին անբիւ զօրեցող:

Թե ես լինե՛ի մի երկրի իշխան,
Կուտայի զօրքս սասիկ հրաման.—
Շուտաքայլ երթալ դեպի Հայաստան,
Եղնուկ Հայ ազգին լինել օգնական.
Ներսէ՛ս Ասիա անեան գետնը
Կը վազեցնէ՛ր հեղեղի նման,
Մինչեւ որ քաղ, գահ ու ազատ կտո՛ւ
Ինձնից չքսանաւ քուտաւ Հայաստան:

Քայլո՛ք երե մի օր, մի ժամ, մի բոլակ
Աստուած լինի՛ր մեր հողազրկին,
Ի՛նչ սուր սլաքներ պիտի շողայի
Մեր արիւնաբոյ բեկամեաց գլխին.
Նենգ... Թուրքը մոլի, Պարսիկ ոխերիս,

Դարեւոր ոսոխ դու Յոյն կրօնամոլ,
Գիսցի՛ք, որ իմ սուր երկաւորի սրից
Անվնաս չէր մնալ ոչ մի ձեռ որդին:
1862

→ ←

ՎԱՆՆԵՆՈՅ ԱՂՕԹՔԸ

→ ←

Տէ՛ր, ողորմեա՛, հայոց ազգին,
Տուր զօրութիւն մեր բոլլ բազկին.
Հալածե՛ք դու անգուր Տանկին.
Տէ՛ր ողորմեա՛, Տէ՛ր ողորմեա՛:

Շնորհեա՛ մեզ մեկ քաջ զօրաւար,
Ժողովի հային միագումար.
Մասընչեցնել կրօնի համար.
Տէ՛ր ողորմեա՛, Տէ՛ր ողորմեա՛:

Թո՛ղ դադրի մեր գերութիւնը,
Յառնէ Հայի ազգութիւնը,
Վերջանայ մեր հեգութիւնը,
Տէ՛ր ողորմեա՛, Տէ՛ր ողորմեա՛:

Յիշեա՛ զմեզ, Տէ՛ր, այս անգամը,
Ունայն չանցնի պատեհ ժամը,
Հայս ալ ազգաց լանճ անդամը
Տէ՛ր ողորմեա՛, Տէ՛ր ողորմեա՛:

Տէ՛ր, քե այժմ ալ չես ողորմիլ,
Ա՛լ Հայիս մեկ բան չի օգնիլ,

Մեզ կը մնայ ջուրը բնկի՛նի.
Տէ՛ր ողորմեա՛, Տէ՛ր ողորմեա՛:

Ապա՛ քուտռ եղբայր հայեր,
Չեմ ես առնունք մեկ մեկ սուտեր,
՝ րօշակ բանանք, փշեմք փողեր,
Տէ՛րն խղճաց ի վերայ մեր.

1877

→ ←

Մ Շ Ն Յ Ո Ւ Հ Ե Պ Ե Կ Ա Ն Ք Ը

→ ←

Վիզերս նկած՝ սրնով խոնարհ եմք,
Տիրաւեր հպատակ լինինք ու ծառայ,
Նորա անունը աղօթքով յիշեմք,
Խղճուկ հայ ազգիս զուցէ մեղքանայ:

Քրտինք—վասակի մեր տառնորդը
Տանք նորա զօրին, որ նա կշանայ,
Ըլլանք սուրբանի մերիմ նորքը,
Խղճուկ հայ ազգիս զուցէ մեղքանայ:

Թող նա մեր որդոց անմեղ ար
Հանդիս համար սուրբ լրանի
Մտերու կսկիծն զսպեմք խնս
Խղճուկ հայ ազգիս զուցէ մե

Թո՛ղ պատկոճատուն մեր աղջ
Սուրբանի տփոս պատեր յաջ

Դարեւոր սոսիս դու Յոյն կրօնամոլ,
Գիսցի՛ք, որ իմ սուր երկաայրի սրից
Անվնաս չե՛ր մնալ ոչ մի ձե՛ր ուղից:
1862

→←

ՎԱՆՆԵՆՈՅ ԱՂՕԹՔԸ

→←

Տե՛ր, ողորմեա՛, հայոց ազգին,
Տուր զօրութիւն մեր բոլլ բազկին.
Հալածե՛ դու անգութ Տանկին.
Տե՛ր ողորմեա՛, Տե՛ր ողորմեա՛:

Շնորհեա՛ մեզ մեկ քաջ զօրավար,
Ժողովի հային միագումար.
Մաքընչեցնել կրօնի համար.
Տե՛ր ողորմեա՛, Տե՛ր ողորմեա՛:

Թո՛ղ դադրի մեր գերութիւնը,
Յառնե՛ Հայի ազգութիւնը,
Վերջանայ մեր հեգութիւնը,
Տե՛ր ողորմեա՛, Տե՛ր ողորմեա՛:

Յիշեա՛ զմեզ, Տե՛ր, այս անգամը,
Ունայն չանցնի պատեհ ժամը,
Հայս ալ ազգաց յաճախ անդամը
Տե՛ր ողորմեա՛, Տե՛ր ողորմեա՛:

Տե՛ր, քե ալժմ ալ չես ողորմիլ,
Ա՛լ Հայիս մեկ բան չի օգնիլ,

Մեզ կը մնայ ջուրը րնկնիլ.
Տե՛ր ողորմեա՛, Տե՛ր ողորմեա՛:

Ապա՛ քուտառ եղբայր հայեր,
Ձեռքերս առնունք մեկ մեկ սուտեր,
Պօռակ բաւանք, փչենք փողեր,
Տե՛րն խղճաց ի վերայ մեր:

1877

→←

Մ Շ Ե Ց Ո Ւ Հ Ե Կ Ե Կ Ա Ն Ք Ը

→←

Վիգերս նկած՝ սրնով խոնարհ եմք,
Տիրաւեր հպատակ լինինք ու ծառայ,
Նորա անունը աղօթով յիշենք,
Խղճուկ հայ ազգիս գուցէ մեղքանայ:

Քրտինք—վասակի մեր տասանորդը
Տանք նորա զօրին, որ նա կտանայ,
Ըլլանք սուրբանի մտերիմ նորք,
Խղճուկ հայ ազգիս գուցէ մեղքանայ:

Թող նա մեր ուղոց անմեղ արիւնով
Հանոյ՛ի համար սուրը լրանայ,
Մրտեռուս կսկիծն զսպենք խնամով,
Խղճուկ հայ ազգիս գուցէ մեղքանայ:

Թո՛ղ պատկեհաստուն մեր աղջիկներով
Սուրբանի տփոս պատքը յազենայ,

Մեր ոսկին սերայ օսնինք փեշերով,
խղճուկ Հայ ազգիս գուցէ մեղքանայ:

Յուցնունք որ հայր չէ Տանկին ոսոխ,
Այլ բարեացակամ սերս ընկեր է նա
Նորա գողովն է եւ ո՛չ չարխօսող:
Խղճուկ հայ ազգիս գուցէ մեղքանայ:

— Լուռ կաց խեղճ հայ մարդ, սնոսի յոյսեր
Քեզ շատ խափեցին. ել մի՛ հաւատալ.
Կ'անցնին ու կ'երթան շատ ու շատ դարեր,
Հայ ազգիս վրայ Թուրքը չի խղճալ:

Ինչո՞ւ կը մոռնաս Փրկչի ասածը,
«Դուռը չի բխած՝ ոչ ոք չի բանալ»,
«Ո՞վ ստացել է իւր չի հայցածը», —
Հայ ազգի վրայ Թուրքը չի խղճալ:

Ազատ րլլայ կ'ուզես, գիտեմ փափագդ
Բայց դու մի՛ յուսալ հասնիլ այդ օրին,
Ուր է, դու գիտես. բախտդ ու փառքդ
Ու ազատ կեանքդ: — Ի ծայր քո սուրին...

1877

→ ←

Վ Ա Ն Ե Յ Ի Մ Օ Ր Ե Ր Գ Ը

Պզտի՛ տղայ, չեմ օրօրիլ օրօրեմոդ, որ քուն չ'աս,
Հայ աղբարքդ ոտքի ելան, մեռակ դու ես պիտ մնաս.
Զարթե՛ հոգիս, անուշ իւնեղ, քո՛ղ աչքերդ լուս տեսնին,
Արեւմուտքէն արեւ ծագեց, բախտը բանեց Հայ ազգին:

Զար սուլքանի ոսկի բախտը ջարդեցաւ, վար ինկաւ,
Թախտի սակեմ հազար ազգաց ազատութիւն ծագեցաւ:
Ով որ շուտով բռնի ելլէ, ազատութիւն կը գտնէ,
Սիրուն որդի՛ս միքէ մեռակ չար լուծի սակ պիտ մտնէ:

Մենք սուլքանին շատ խնդրեցինք կողոպտագին ու լացինք,
Այի աղի արժանութիւն ձեռք ու ոտք լուացինք.
Բայց նա չանտաց պաղատանքին ողորմելի հայերուն,
Այժմ նայինք, նա կը յսէ՞ շառաչիւնը սուրերուն:

Տո՛ւր սիրական, քակեմ ձեռքիդ պալուցըր, արձակեմ,
Ու այդ քուլիկ աջիդ մէջը մի պողպատե սուր դնեմ.
Ստուկ գնա՛ արեան դաշտը, վերադարձի՛ր ազատուած,
Սրդեօք մի օր պիտ լսե՛ս մեր խնդիրքը, ո՛վ Աստուած:

1877

→ ←

Վ Ա Ն Ե Յ Ի Կ Տ Ր Ի Զ Ը

→ ←

Հազիւ լրացաւ քանրմեկ տարիս,
Ազաւատագ բուսաւ երես ու ծնօթս,
Թշերես կարմիր վարդեր կը կարի,
Զիլերս աւուր՝ ասես երկարի:

Տե՛ք ինձ սարեր՝ սարեր կործանեմ,
Ծառք արմատով գետնէն հանեմ,
Սուր աղւաճներովս երկար կը ծամեմ,
Մեջս այդքան ոյժ, ասե՛ք ի՞նչ, անեմ:

Առջեւ դրե՛մ մարդ հարիւր ու հազար, —
Զարդեմ տրտեմ գերդ բողկ ու հազար.

ինչ այլ շաբբու մեջ՝ այն ես օր կ'անեմ.
Մեջս այդքան ոյժ, ասեմ ինչ անեմ.

Իմ պէս բիւրեղով լի է Հայաստան,
— Նրա սուրբ հողին ըլլեմ ես դուրբան —
Մարմինը ուժեղ՝ Լառոյգ է հային,
Այլ, ամսո՛ւս, քմաճ է նորա հոգին:

Թէ մի օր զարթի նորա վեհ հոգին,
Նա պարզ կը ցուցնէ Օսմանի ազգին, —
Ո՛վ եր երկուսէն ստուկ եւ կամ սեռ...
Ա. խ. Ե՛րբ պիտ' թնդաք, խեղճ հայի սրտեր:
1877.

Վ. Ա. Ն. Ե. Յ. Ի. Գ. Ե. Ղ. Զ. Ո. Ի. Կ. Ի. Տ. Ա. Ղ. Ը

Աղօթարանը բացուեցաւ, ժամանակ է զարթելու.
Էրբամ ախոռ, գոմուկներս լծեմ գուրան վարելու:
Դե՛հ, գոմուկներ, ելե՛ք, ելե՛ք, արտը երբանք աւխաթինք,
Հարկ ու խարճի վաճեն մօտ է վոթենք արուն ու քրտինք:

Հայի գուրան, հայի գուրան, որի՞ համար կը ջանաս,
Ո՛վ քեզիմով կը քանչուի. որի՞ն դու կուտս հաց կորսաս.
Այն օր, երբ քեզ ձեռքս առի՝ ազատ օրս կորուսի,
Անվախ սիրսս վհատեցաւ, հոգիս Թուրքին մասնեցի:

Բա՛ւ է, գուրան, մեր քանջանքը, համբերութիւն վերջ ունի,
Դուն քեզա՛ր որ մեր դուռնանք ամօք, խելք ու գուր չունի:
Արի՛ փօրեմ ես քու խոփը, քանք զարթինք կոնելու,
Կոնեմ, կոփեմք սուր ու սուսեր՝ դուռնանքի դեմ կոնելու:

Եղբարք հայեր, առե՛ք խոփը, տուե՛ք զարթինք կոնելու,
Կոնել — կոփել սուր ու սուսս՝ Հայաստանը փրկելու:
1577

Բ. Ո. Ղ. Ո. Ք. Ա. Ռ. Ե. Ի. Բ. Պ. Ա.

Ձեռներս կապած, ոտներս տրոյ,
Կ'ասեմ Եւրոպան. «Հե՛ր չեղաք ոտքի.
Ձեզ ազատութիւն, ձեզ օրհնէք չի կայ,
Տարե՛ք, կրեցեք դուք կեանք սրկի»:

Վեց հարիւր տարի մեր երակներէն
Կար կար ծորեցաւ մեր վերջին արիւն.
Եւրոպան կ'ասեմ. «Շուռ քանք Հայերէն,
Հայի մեջ չի կայ ուժ ու քաջութիւն»:

Սմբողջ Հայաստան ասեղ չէր մօտեցել,
«Հայք, կ'ասեմ, ինչո՞ւ քուր չի վերցուցին»:
Մի՞թէ վառողի էղս պէտք էր անել.
Թէ պէտք էր բղել չոր հաց քաղցածին:

Եւրոպ, մոռացա՛ր երբ Զրադաքս
Ձեռքը քուր՝ կուգար շիտակ քո ծոցը.
Քայք Հայի անեղ Աւարայր դաշտը
Շիջուց մոլեռանդ այն կրօնի բոցը:

Եւրոպ, մոռացա՛ր այն կուռ հարուածը,
Որ պատահեաւ երբ Իսլամ քո ողորդ.
Հայը չուզեց քո արտօն ու լացը,
Քաղաքացի հրդեհ, խոյլ-ողանք մարդոց:

Երկիրիւր տարի արին քափելով,
Դեմ տուեց ահեղ ուժգին այն գրոհին,
Մինչեւ որ ձեր կեանքն դարձաւ ապահով,
Մինչեւ որ ուժե՛ն ընկաւ բռնա՛ւին...

Եւրոպ. մոռացա՛ր, երբ քու քաջերը
Անապատի մեջ մնացին քաղցած.
Ի՞նչ պիտի՝ օգնեին նոցա զենքերը,
Թէ որ Հայք նոցա չը տային կուլս հաց:

Ապերախս եւրոպ, յի՛շտ Հայերուն,
Դու շատ մի՛ խաբուիլ սուրի շաչիւնէ.
Արին վօրեկն չէ՛ առաքինութիւն
Եւ ո՛չ նա ազատ ոգու նշան է:

Մենք խաղաղութիւն փրկե՛ն սովեցանք,
Նեղիչին ներել — Աւետարանէն,
Մի՛թէ մենք այսօր պատուհասեցանք,
Մի՛թէ խաբուեցանք մեր Բարեբառէն:

Ինչեո՞ւս եր պէտք առաքինի վարք,
Է՛ր չեղանք Հայս սրիկայ, մարդասպան.
Անեո՞ւս կը դասէր մեզի ազգի կարգ
Արիւնձաւաւ, գոված եւրոպան:

1877

→ ←

Հ Ա Յ Ի Գ Ա Ն Գ Ա Տ Ը

→ ←

Մեզի մոռցաւ հայոց ազգը,
Չի լսեր մեր պաղատանքը,
Տեսնել չուզէ մեր ցանցանքը.
Ապա որի՞ն մենք զանգրքսինք:

Ա՛ստուած, արեւոյ որ բարի ես,
Մենք վար, Դուն վեր — շատ հեռի ես,
Այժմ ալ խնոր գործերի ես.
Ապա որի՞ն մենք զանգրքսինք:

Յոյ՛նը մեզի ապր կ'աւտէ,
Նեմե՛ն մեզնէ կ'օրոհուի զատ է,
Յրանկի բանը, կ'աւտեն, վատ է.
Ապա որի՞ն մենք զանգրքսինք:

Թուրքին միտքը դեպի Պալան,
Բազաւ մոռցաւ նա Հայաստան,
Նրան պէտք է լոկ մեր փառան
Ապա որի՞ն մենք զանգրքսինք:

Մեր տեղը քաջ կ'սրիններ կայ,
Պէտք որ եղաւ՝ ստակ ալ կուգայ,
Մենակ՝ նամբայ ցուցնող չի կայ.
Ապա որի՞ն մենք զանգրքսինք:

Հայի դաւանք, արեւն դաւանք,
Շատ կուլ տուիք հայի քաջեր,
Թէ որ ձեզմէ մեկը ելլէր. —
Մեր զանգրքսին վերջ կը դնէր:

1877

3628

854
42.

Ղ Ա Ր Ի Բ Մ Շ Ե Յ Ի

→←

Ես Մեցի ճամբորդ եմ հեռու սեղերէն,
Զեզ շաքարեւ բերեր եմ հայի գեղերէն.
Ախպերս ինձ դրկեցին դէպի ես կուման.—
(Մի՛ վախճա՛մ, չուզեմ ձեր մանեքն ու բուման)
Վարապայ Սուրբ Խաչէն բերեր եմ ձեզ լուր.
Խղճացե՛ք հայ ազգիս, տուե՛ք մեկ մեկ բուր:

Հայ ազգը մեր սեղր նեղ օր կը քաշե,
Օսմանիին ու Քիւրդը կեանքէս կը մաշե.
Օր կ'ըլլայ՝ գերեվար կ'անե մեր տղոց,
Օր կ'ըլլայ՝ արտերս ձգե կրակ ու բոց.
Թէ չօգնե՛ք մենք ալ շատ կ'անց ցիր ու ցան.
Խղճացե՛ք հայ ազգիս, տուե՛ք մեզ հրացան:

Սուրբ Ժամես դարձուցին անասնոց կոյանք,
Խորաններս պղծեցին, քանդեցին սուրբ վանք,
Խաչը ոսկով փռեցին, սեղր դրին լուսնակ.
Խեղճ հայր օրհիւրուն ծաղր է ու ծանակ.
Ո՛վ աղբարք, բերեր եմ ձեզ այսպէս սեւ բոք,—
Զուգե՛ք մենք ձեր ոսկին, տուե՛ք մեզ վառօդ:

Այսօր շատ քանգանքին ի՛նչպէս դիմանանք,
Մինչեւ ե՛րբ ձեր դիպած անօգ պիտ' մնանք.
Մեր ազգը սեր չունի Սլավոնի նման,
Բարի՛ դուք ըլլալիք մեզի օգնական.
Հոգիներս օրորած է, ջանքերս ցաւոս,
Զուգե՛ք մենք ձեր փարան, տուե՛ք բնդանօր:

Շատ քառապանք քանցեցինք դուռնանի զենքէն,

Շատ ալ մահ դուռնանի կերաւ մեր ձեռքէն,
Առանց ասոր աշխարհք մեր չէր բազմամարդ.
Հիմի փուռ կը բռնի. ուր առաջ էր վարդ.
Բայց մենք ձեր սրնդուկի փողին կարօտ չենք,—
Հայ աղբարք. ճնորհեցե՛ք դուք մեզ մեկմեկ զենք:

1877

→←

Հ Ա Յ Ե Ր Ո Ւ Ս Թ Ո Ւ Ք Ը

→←

Դուն խելօք, հաշուով վաճառական ես,
Միւլք, փող ու ապրանք, կ'աւտն շատ ունես,
Բայց քե փողեդ շահ չունի Հայաստան,
Թեւ ե՛նք քու ալ, փողիդ ալ վրան:

Քաջ ես, խել ե՛նք, ինքդ մեծաւոր,
Անուն յաղթողի ունիս փառաւոր.
Բայց քե քրեդ շահ չունի Հայաստան,
Թեւ ե՛նք քու ալ, քրիդ ալ վրան:

Ի վերուս քանքար քեզի տաւած է.
Հեղինակ անունդ աշխարհ փառաւ է.
Բայց քե գրչեդ քան չունի Հայաստան,
Թեւ ե՛նք քու ալ, գրչիդ ալ վրան:

Հեռաւս մտնով դուն զարդարեցար,
Հօր իշխանի սիրելին դարձար.
Բայց քե մտնով շահ չունի Հայաստան,
Թեւ ե՛նք քու ալ, մտնով ալ վրան:

Բանուկ ու հարսար դուն ունիս ձեռքեր,

Շատ կը յօրինես քանգագիւն բաներ.
Բայց քե՛ն ձեռքէդ շահ չունի Հայաստան,
Թե՛կ են՛նք քու ալ, ձեռքիդ ալ վրան:

Նրկինք շնորհեցինք քեզ յեզու հարսար,
Քարոզչի ստացար հոշալ ու՛ն սինար.
Բայց քե՛ն յեզուէդ շահ չունի Հայաստան,
Թե՛կ են՛նք քու ալ, յեզուիդ ալ վրան:

Մեծ ուսում առիր, եղար գիտնական,
Դո՛վեմք յցումք քե՛ն մարդոց բերան.
Թե՛ն ուսումէդ շահ չունի Հայաստան,
Թե՛կ են՛նք քու ալ, ուսմանդ ալ վրան:

Կուտամ քեզ պատիւ, կ'ունենանք դու յարգ.
Ու կը դնեմք քեզ ազնիւ մարդոց կարգ.
Նրք օրօրանէդ մինչ ի գերեզման
..... ձրգմունքդ լինի Հայաստան:

1878

→←

Մ Շ Ե Յ Ո Ց Ն Ո Ր Ս Ե Ր Ո Ւ Ն Դ

Նրբոր մայրը երկունքով
Աշխարհ բերե՛ք երեխայ,
Հայրը որդուն մի սրած
Պիտի դառնայ՝ ճայ ընծայ:

Նրք երեխան մեծանայ,
Խաղալիկներու փոխան:

Հարբ ձեռքը պիտի տայ
Մի մահաբեր հրացան:

Նրբոր զինք վարձատուն
Գայ ժամանակ երթալու,
Նախ՝ սուր խաղցնել, եւ ապա
Պիտի սովեցնենք կարգալու:

Խարդալ-գրել յաւ բան ե...
Բայց՝ որ հասաւ քննութիւն՝
Աշակերտին հարցունքէ—
Վոքել գիտե՛ք նա արիւն:

Լոկ դուք այսպէս յուսացե՛ք
Փրկել խղճուկ Հայաստան ..
Ազատ, անկախ մարդ երբեք
Լինելու չե՛ք մուրացկան:

1879

→←

Վ Ա Ն Ե Յ Ո Ց Զ Ո Ւ Ն Ո Ւ Ա Գ Ը

→←

Բա՛ւ, ե եղբարք, վիզ նրկել,
Ողորմելի երեւել,
Ժամանակը հասել ե
Հայ դրօշակին ծածանել:

Հայոց լեռինք քո՛յ քննան,
Հայոց բերանք քո՛յ գոռան,
Հայաստանի դաշտերում
Քաջ հայերու գիլ շուռան:

Արիւն վորեք բո՛ղ հայր,
Աղաղակե մի՛ս ուռա՛.
Մեր բեճամին այսուհետ
Մրտի վախեն բո՛ղ դողայ:

Այսուհետեւ աստաւունք
Վախկոսները բո՛ղ հեղուն,
Հայս արդեն պատրաստ ենք
Վորել ազնիւ մեր արիւն:

Ու չենք դադրիլ վորելու
Մեր հայ, ազնիւ արիւնը,
Մինչեւ ազգը չի ստանայ
Իրա ազատութիւնը:

Այս ու վախը մենք մոռցանք,
Այժմ գիտենք մենք ուռա՛.
Հայք, գոչեցե՛ք մի՛ս ուռա,
Որ բեճամին մեր դողայ:

1879

→←

Հ Ա Յ Ի Ա Ր Ի Ի Ն

→←

Փա՛ռք Աստուծոյ, հայ արիւն ալ վորեցաւ,
Եւրոպայի արեան պատը յագեցաւ:
Զուգե՛ր գիտնայ, որ աշխարհիս մեջ հայ կայ,
Հայի մեջ ալ մարդկային սիրտ, հոգի կայ,
Երբ հոռոտեց հայի արեան գոլորտին,
Միտք ձգեց բաճ. մտած հայ ազգին:
—Փա՛ռք Աստուծու, հայ արիւն ալ վորեցաւ,
Եւրոպայի արեան պատը յագեցաւ:

Արիւն վորել Վաղուց մոռցել են մարդիկ
Քսմանի արեան հեղման արհաւիրք
Արիւն վորել այն չէ, ինչ որ դուք գիտեք
Բազմաշարշար մեռածներուն հարցուցե՛ք.
Հարցուցե՛ք դուք որդեկորոյս հայ կրնկան—
Ի՛նչ ասել է սեսել հեղումը արեան ..
Փա՛ռք Աստու, հայ արիւն ալ վորեցաւ,
Եւրոպայի արեան պատը յագեցաւ:

Տեսե՛լ ես դու հորդ վրին պինդ չուան
Ու քաշքաշ արած մինչի կախաղան,
Տեսե՛լ ես դու գրկըր տղան քու մօրը,
Անգութ ճանկի սուրը երկուսի փորը.
Դու տեսե՛լ ես կոյս երջող նոր փոքրած,
Տոփոտ ճանկից կուտութենէն իր գրկած.
—Փա՛ռք Աստու, հայ արիւն ալ վորեցաւ,
Եւրոպայի արեան պատը յագեցաւ:

Բայց դու, հայ-մարդ, մինչեւ երբ պիտի համբերես,
Ազգաց, ազանց առջեւ մնալով սեւերես.
Մի՛րեք ցայն օր պիտի մնաս անգգայ,
Որ ասեմ քեզ. «Ա՛յ աշխարհս հայ չըկայ» ..
Էջմիածին, դէ՛հ, հանե՛ քու ցուցակէն
Վեց հազար հայ—այժմ սեւ հողին տակ են ..
Վերջ ի վերջոյ՝ հայ արիւն ալ վորեցաւ,
Եւրոպայի արեան պատը յագեցաւ:

1879

→←

Մ Ե Մ

→←

Գնա՛, իմ որդեակ, աշխարհս ասցի՛ր,
Պանծալի անուն Մեծի դու ստացիր։

Ու զնաց որդին, շատ ֆրսինք քափեց,
Մեծ հարսութիւն, մեծ զանձ ժողովեց,
Ու դարձաւ հօրք, ասաց պարծանքով.
— Հայր իմ, այժմ Մեծ չե՛մ քու կարծիքով

Չե՛ չե՛, քեեւ դու բօրասի ես զարդ,
Բայց քեզ չեմ ասիլ զսակաւին մեծ մարդ։

Նա զնաց մտաւ իմաստնոց քանար,
Եղաւ խորիմաստ գիտուն ու հանճար,
Ու դարձաւ հօրք, ասաց պարծանքով,
— Հայր իմ, այժմ Մեծ չե՛մ քու կարծիքով։

Չե՛ չե՛, քեեւ դու գիտութեանց ես զարդ,
Բայց քեզ զսակաւին չեմ ասիլ մեծ մարդ։

Պանով. աղօթքով մտաւ անապատ,
Քուրձ հագաւ մարմնուն, հրաշքներ գործեց
Շատ,
Ու դարձաւ հօրք, ասաց պարծանքով.
— Հայր իմ, այժմ Մեծ չե՛մ քու կարծիքով։

Եղեմայ դրախտին էլ լինիս դու զարդ,
Ես քեզ զսակաւին չեմ ասիլ մեծ մարդ։

Ու զնաց որդին, դարձաւ զօրավար,
Խելով. քաջութեամբ իրեց շատ աշխարհ,
Ու դարձաւ հօրք, ասաց պարծանքով.
— Հայր իմ, այժմ Մեծ չե՛մ քու կարծիքով։

Չե՛, չե՛, քեեւ դու զոռ դատարն ես զարդ,
Բայց քեզ զսակաւին չեմ ասիլ մեծ մարդ։

Ու զնաց որդին մի երկիր օտար,
Հրեւք ու ցաւերեւ մաքեց այս աշխարհ,
Ու դարձաւ հօրք, ասաց պարծանքով.
— Հայր իմ, այժմ Մեծ չե՛մ քու կարծիքով։

Օտար աշխարհի քեեւ եղար զարդ,
Բայց քեզ զսակաւին չեմ ասիլ մեծ մարդ։

Ու զնաց որդին... հա՛, սարն էր գլորման...
Դեմ չեց ուտք, չը բողեց անկման...
Ու դարձաւ հօրք, ասաց պարծանքով.
— Հայր իմ, այժմ Մեծ չե՛մ քու կարծիքով։

Դիւցազների մեջն էլ լինիս դու զարդ,
Բայց քեզ ինձ ասել քեզ համար մեծ մարդ։

Ու զնաց որդին գլխակոր տեսում.
Հոգին վրդոված, ցաւ ու դարդ տեսում,
Մաշկում էր խեղճը, զօր տալով խելքին—
Հե՛ր չ'արժանացաւ հօր գովասանքին...

Նորա եղբայրք գերի էր տարած,
Քեցմամբ ձեռքով տունը աւերած.
Ճիգ արաւ, գլուխը վաճագի ձգեց.
Ազատեց եղբորն ու տունը կանգնեց...

Յանկարձ սար ու ձոր, ծով դղրդեցան,
Բիւրք բիւրեւք բերնով գոչեց ազգ մարդկան.
«Մեծ մարդու անուն դու այժմ ստացար...»
«Եղբորդ յիշեցիր ու քեզ մոռացար»։

Ի՞նչ անենք... Ամօք այսպէս ասողին,
Ամօք, բիւր ամօք յուսահասողին,
Մա՛հ, մա՛հ, հազա՛ր մահ հեզ վհասողին,
Նղբարք, ալ չասենք. «Հայեր, ի՞նչ անենք»:

Ասե՛ք՝ ի՞նչ կ'անե ջուրը բնկածը,
Ասե՛ք՝ ի՞նչ կ'անե քաղցած-սովածը,
Ասե՛ք՝ ի՞նչ կ'անե դերի բնկածը...
Նղբարք, ալ չասենք. «Հայեր, ի՞նչ անենք»:

Զրամոյնք նզնին՝ քանի ուժ ունին,
Քաղցածը մաշե՛ շենքը դրացիին,
Փախչել կը հնարի կաշկանդած գերին...
Նղբարք, ալ չասենք. «Հայեր, ի՞նչ անենք»:

Հարո՛ւս, հե՛ր ոսկիդ սնդուկ դրել ես,
Կտրի՛ն, ո՛ր օրուայ ուժդ պահել ես,
Առ ի՞նչ, ազգասէր, ազգդ սիրել ես...
Նղբարք, ալ չասենք. «Հայեր, ի՞նչ անենք»:

Հարո՛ւս, դիմացդ է ազնիւ ասպարէզ,
Հայրենին լաւ է, քան քե՛ ոսկու դէզ,
Թէ մեռնիս՝ ոսկիդ հե՛տդ կը թանես...
Նղբարք, ալ չասենք. «Հայեր, ի՞նչ անենք»:

Կտրի՛ն, ալ կ'անցնի քանի մի տարի...
Այդ քրտիկ վարդը իսպառ կը խամրի...
Զի բոռմիր միայն յիշատակ բարի...
Նղբարք, ալ չասենք. «Հայեր, ի՞նչ անենք»:

Հայր կ'ըստիպէ վեհ Պատրիարքին
Յորդորակ սփռել բոլոր հայ ազգին,
Թորուել զարբացնել մեր քմեւած հոգին...
Նղբարք, ալ չասենք. «Հայեր, ի՞նչ անենք»:

Թող ուզէ հայր՝ նա շատ բան կ'անէ:
Նղբարք, ալ չասենք. «Հայեր, ի՞նչ անենք»:
1881

Օ Ր Օ Ր Ո Յ Ի Ե Ր Գ

Արի՛, իմ սոխա՛կ, քո՛ղ պարտեզ, մերին,
Տաղերով քունք բեր զիս աչերին.
Բայց նա լալիս է. դու, սոխակ, մի՛ գալ,
Իմ որդին չուզէ տիրացու դառնալ:

Ե՛կ, արեղաձագ, քո՛ղ արտ ու արտ.
Օրօրե՛կ զիս, քննի է կարտ.
Բայց նա լալիս է. դու, ձագուկ, մի՛ գալ,
Իմ որդին չուզէ արեղայ դառնալ:

Թո՛ղ դու, տառակիկ, քու ձագն ու բունը,
Վուժուժով զրդիս բե՛ր անուշ քունը,
Բայց նա լալիս է. տառակիկ մի՛ գալ,
Իմ որդին չուզէ սգաւոր դառնալ:

Կաշաղակ, ճարպիկ, գող, արծաթասէր,
Շահի գրուցով որդուս քունք բեր.
Բայց նա լալիս է. կաշաղակ, մի՛ գալ,
Իմ որդին չուզէ սովորաբար դառնալ:

Թո՛ղ որդ, արի՛, քաջասիրտ բազե,
Քու երգը զուցե իմ որդին կ'ուզե...
Բազեն որ եկաւ՝ որդիս լսեցաւ,
Ռազմի երգերի ձայնով ֆեցաւ:

1881

Ա Ռ Ի Ի Ծ Ի Ս Թ Ա Փ Ո Ի Մ Ը

Այդ ծանր լուծը մինչեւ ե՛րբ կրե՛ք —
Դարաւոր լուծը անգուր չար Տանկաց,
Ստիկ կեանքին մինչ ե՛րբ համբերե՛ք
Ու ծանակ լինի՛ք դուք օտար ազգաց:

Մինչեւ ե՛րբ ձեր սուրբ սեղան ու խորան,
Գերեզման մատուցե՛ք, սուրբ եկեղեցի՛ք —
Պիտ լինի փութի պիղծ ոտից կոխան,
Մինչ ե՛րբ ձեր վրայ պիտ թեցնե՛ք մարդիկ:

Մինչեւ ե՛րբ անմեղ, մաքուր հայ կոյսեր,
Մինչեւ ե՛րբ պարկե՛տ, ամօքխած կնանիք
Պիտ լցնեն Թուրքաց զազիր հարեմներ. —
Այն նւաս կեանք, մինչ ե՛րբ պիտ սանիք:

Մինչ ե՛րբ վասակի՛ք արիւն-փոխնով
Ու անսանելի բեռի տակ թեմի՛ք,
Մինչ ե՛րբ պիտ լկե՛ սոսկալի ձեզ սով,
Մինչ ե՛րբ կողոպտուի՛ք, մինչ ե՛րբ կեղեքի՛ք:

Մինչեւ ե՛րբ պիտ պարզամիտ լինի՛ք,
Ու անասունեն օր անցնուք դուք վաս
Մինչ ե՛րբ խոստովանուի՛ք դուք պիտ խաբուի՛ք
Ձի մնաց ձեր մեջ ո՛չ յոյս, ո՛չ հաւատ:

Ձի հասաւ ժամը, ժամը սոսկալի,
Սոսկալի վրիժու. արդար հասուցման,
Վերջին ժամ՝ ամեն հայի ցանկալի —
Վեցնաց ժամ եւ կամ ժամ ազնիւ մահուան:

Դե՛հ, եկե՛ք, Հայեր. ոտի կանգնեցե՛ք,
Ահա՛ թեւամին կայ ձեր յանդիման,
Ձյոտ ձեր բազկաց ուժը փորձեցե՛ք,
Ինչպե՛ս սովեցուց ձեզ քաջն Վարդան:

Գիտեմ՝ զե՛նք չունի՛ք. բայց մի՛ սարսափի՛ք,
Առե՛ք ինչ հանդեպ կայ՝ կացին, խոփ. բան,
Սուտ. պարծուկ եւ ոչ արի ե Տանիկ,
Հուժկու ձեռքերով արե՛ք խեղդամահ:

Գիտեմ՝ անե՛ք ե՛ք, չունի՛ք կարեկից.
Բայց մի՛ վհատի՛ք ու մի սոսկացե՛ք.
Սերն ազատութեան ե՛ք ձեր զինակից,
Յուսով փրկութեան քաջալերուեցե՛ք:

Ո՛ւր եւ կոխե՛ք ոտ՝ մահ սերմանեցե՛ք,
Յիման կռուեցե՛ք, հարե՛ք անխնայ.
Գոռ դաշտէն — մի՛թե երբե՛ք լսած չե՛ք,
Որ ստուկն ազատ մարդ կը վերադառնայ...

Ու զոռաց երկինք, զոռացին սառեր,
Հա՛ ծածանեցաւ հայկական դրօշակ,
Արեամբ լցուեցան հայրենեաց ձորեր —
Շուտ ազատութեան ե՛ք բարի գուշակ:

Ահա՛ ոսոխներ իրար դիպեցան —
Վարձկան դահիճներ ու ազատուհար...
Հա՛յ քեզ լրկողին արա ցիր ու ցան.
Հա՛յ, արագ օարժե՛ք մանգաղ ու տապար:

Հայ-մարդ, պստիկ ճիգ, էլի պստիկ գրոհ
Ջարդ բուրդ արա, մի՛ կորցնուլ յոյս, հաւատ,
էլի՛ փոքր ինչ մահ, էլի՛ փոքր ինչ զոհ,
Եւ սուրբ Հայաստան կը կանգնի ազատ։

1887

Վ Ա Ր Ե Ն Ի Ս Ո Ւ Ս Ա Կ

Մի՛ երգիլ, իմ սոխակ,
Պատահանիս դու ճակ,
Արտուր՝ դեպ Կարին
Սփռփել խեղճ հայերին։

Նորա տունն է քանդած,
Ջաւակունց կոսորած.
Արտուր՝ դեպ Կարին
Սփռփել խեղճ հայերին։

Կարին կը հառաչէ,
«Օգնեցէ՛ք», կը կանչէ.—
Արտուր՝ դեպ Կարին
Սփռփել խեղճ հայերին։

Տաւ հազար այնալու
Կրնայ մեզ փրկելու.
Արտուր՝ դեպ Կարին
Սփռփել խեղճ հայերին։

Մի՛ օր օտս կը ցաւիք,
Որ օգնել չուզեցիք.

Արտուր՝ դեպ Կարին

Սփռփել խեղճ հայերին։

Դեպ Կարին, հայ եղբայր,

Մինչ կորած չէ՛ իսպառ.

Արտուր՝ դեպ Կարին,

Ազատել հայերին.

1890

Հ Ա Յ Ձ Ի Ն Ո Ի Ռ Ը

Մասսի նախին տապալ պատեցաւ,
Հայերու արեւն վախ փարատեցաւ,
Նժոյգ է տակս, ձեռքս այնալու,
Սուրբան ունի՛ս ուժ ինձ դիմանալու.
— Սրուկ եմ եկել, կը դառնամ ազատ,
Յես խլած քեզմէն հողն իմ հարազատ։

Անտոս երգումով ուխտել եմ ազգիս—
Ձոնել մարմինս. զոհել եւ հողիս,
Արհամարհել սով եւ անգործութիւն,
Տալ Հայաստանին սուրբ ազատութիւն.
— Սրուկ եմ եկել, կը դառնամ ազատ,
Յես խլած քեզմէն հողն իմ հարազատ։

Էլ ես ան չունիմ քու լիակատ զօրքէն,
Ձգում եմ ես քու շարեաք օրէնքէն.
Մեռ դաշտերը, վաճ ու սրգում
Կ'լուանան Տանկի սել ու պիղծ արիւն.
— Սրուկ եմ եկել, կը դառնամ ազատ,
Յես խլած քեզմէն հողն իմ հարազատ։

Թուառ, քու յոյս է Ձեքեզն ու Քուրդը,
Հա՛, մեկ քամիին տամ նոցա բուրդը.

Ձեռքիս ունիմ ես Ղեւոնդի լախար,
Որ ջարդեմ փերեմ քու փսած քալար.
Սուլքան, սիրս ունի՛ս, իջեր մարտի դաւս,
Տե՛ս, քու առջեւն է քեմամիդ անհաւս:

1891

→ ←

Յ Ո Յ Ս

→ ←

Թո՛ղ փչե՛ քամին պաղ պաղ երեսին
Վերեն ամպերեն սաստիկ ձիւն քո՛ղ գայ
Ո՛րքան որ կ'ուզե՛ քող փչե՛ Հիւսիս,
Յուսով եմ, վաղ-ուշ, զարուեր պիտ գայ:

Թուխար քող պատ երկինքը պայծառ,
Թանձր մառախուղ երկիր քո՛ղ փակե՛,
Տարեք աշխարհիս խառնուին իրար,
Յուսով եմ, վաղ-ուշ, արեւ պիտ ծագե՛:

Թո՛ղ գայ փորձութիւն, քո՛ղ գայ հալածանք,
Խաւար քո՛ղ դառնայ անաղօս յոյսը,
Սարսափելի չեն Հային տառապանք—
Միայն... չի հասներ խղճուկի յոյսը:

→ ←

Հ Ա Յ Ա Ղ Ջ Ի Կ

→ ←

Դու տեսե՛լ ես երկնումը
Պայծառ լուսին ծագելիս
Կամ քե կանաչ տերեւի մեջ
Կարմիր ծիրան փայլելիս:

Դու տեսե՛լ ես ծաղկոցումը
Կարմիր վարդը փրփրած,
Շուշան մեխակու նունուփաւ,
Չորս բո՛լորք պար բըռնած:

Բայց լուսինը խիտ խաւարե՛
Հայ աղջկայ առաջին,
Ծիրան մեխակ, նունուփաւ
Չարժեն նորա մեկ պաշին:

Իր բրբէկ վարդին նքսել
Ճերմակ նակին՝ մեկ շուշան,
Ժրպիսը բօրնիցցած չիզալիս,
Ամեղուքեան է նրան:

Տե՛ս, նա առաւ կարմրելով
Իր ընկերից դահիրան,
Դմարեցուց փափուկ մատով
Ու ըսկսեց լեզգիկան:

Նազուկ մեջքը ծառի նման
Տասանում է գեղեցիկ,
Մեկ բռնում է նա անգուման
Մեկ զրնում է խիտ հեզիկ:

Հալում է խեղճ կրքիններ
Սիրքը նորան տեսնելով,
Ծերը իրան անիծում է
Որ ծերացաւ խիտ շուշով:

ԱՐԱՔՍԻ ԱՐՏԱՍՈՒՆՔԸ

→ ←

Մայր Արաքսի օտերով
Քայլամուր զնում եմ,
Հի՛ն հի՛ն դաբուց յիշատակ
Ալեաց մեջը պսրում եմ:

Քայց նո՛ւ միտ յեղեղուկ
Պոստ ջրով եզերիմ
Դարի՛ւ դարի՛ւ խփելով
Փախչում եիմ լալագիմ:

— Արա՛քս, ինչո՛ւ ձկանց հետ
Պար չես բռնում մանկական,
Դու դեռ ծովը չի հասած
Սգաւոր ես ինձ նման:

Ինչո՛ւ արցունք ցայում եմ,
Քու սեզ, հպարտ աչերից,
Ինչո՛ւ արագ փախչում ես
Այդ հարազատ օտերից:

Մի՛ պղտորել յատակդ,
Հանդարտ հոսե՛ խայտալով,
Մանկութիւնք քո կարն ե,
Շուտ կը հասնիս դեպի ծով:

Վարդի բփեր քո՛ղ բուսնին
Քու հիւրընկալ օտի մօտ,
Սոխակները նոցա մեջ
Նրգեն մինչեւ առաւօտ:

Մեծադալար ուռիներ
Սառ ծոցին մեջ քո ջրին:
ձկուն ոսրն ու տերեւ
Քո՛ղ քաց առնեն տապ օրին:

Ափերիդ մօտ երգելու,
Հովիւք քող զան համարձակ,
Գառն ու ուրբ քու վնիս
Ջուրը մանն միտ արձակ:

Մեջք ունցուց Արաքս,
Փրփուր հանեց իր տակից,
Սմայի նման գողալով
Էսպես խօսեց յատակից:

— Խիզա՛խ, անմի՛տ պատանի,
Նիրհս ինչո՛ւ դարեւոր
Վրդովում ես, նորոգում
Իմ ցաւերը բիւրաւոր:

«Սիրելիի մանից յետ
Ե՛րբ ես տեսել, որ այրին,
Ոտից գլուխ պննուի
Իր զարդերով քանկագին:

Որի՛ համար զարդարուիմ.
«Որի՛ աչքը հրապուրեմ —
Շատերն ինձ են տեսիլ,
Շատերն ես օտար եմ...»

«Իմ ազգակից գիժ կուրք
Թեեւ այրի ինձ նման,
Սրկօրէն տանում ե,
Դալքակղիչի կուռ տղան:

«Քայց նա ինչ չե օրինակ,
Ես հայ՝ Հայիս կ՛նանչնամ,
Օտար փեսայ չուզելով
Ես միտ այրի կը մնամ:

«Կար ժամանակ, որ ես ել՝
Շենդազարդ հասի պես
Հազար ու բիւր պերճանով,
Փախչում էի արեւելք»:

«Յառակա պարզ ու լինե՛ս,
Կոհակներս ուրուհւն,
Լուսաբերը մինչեւ այդ
Զրիս միջին եր լողում:

«Ինչպե՞ս մնաց էն օրից,
Ո՞ր ջրամօտ գեղերս,
Ո՞րք իմ շեն փաղափից,
Ո՞ր բեհրավի տղերս :

«Տուրքի ջրի ամեն օր
Իր սուրբ ձոցեն Արարաւ
Մայրախնամ ինձ սնունդ
Պարգեւում է յիսնաս:

«Բայց ես այն սուրբ ջրերով
Սուրբ Ակոբի աղբիւրին,
Պիտի ցոլեմ արտոնային,
Իմ ասելի օտարին :

«Կամ կենասուն իմ ջրերով
Ափերիս մօտը կրկցած,
Իւր նամազը կասարե
Քուրբ կամ Պարսկեր հոցած

«Մինչ իմ որդիք— ո՞վ գիտե—
Ծառաւ, ճորի, անեհրունց,
Օտար աշխարհ յաճում են
Քոյլ ոտներով կիսաւունց...

ՀԵՂՈՂ ԴԵՂՈՂ ԲԵՏԻՆ
ԲՆԻԿ ՎԳԳՆ ԻՄ ՀԱՅԿԱԿԱՆ,
ՆՈՐԱ ՏԵՂՐ ԻՆՃ ՏՈՒԻՆ
ԱՎԳՆ ԱՆԿՐՈՆ, ՄՈՒԵԿԱՆ:

«Դոցա՛ն համար գարդարեմ
իմ հիւրընկալ ամիր, **Եւ**
կամ դոցա՛ն հրապուրեմ
ձայռոս, պօլած աշերր:

Քանի որ իմ զաւակունք
Ոյսպէս կը մնան զարդուիս,
Ինձ միշտ սգաւոր կը տեսնեմ,
Սյա է անխաբ իմ սուրբ ախար:

Էլ չը խօսեց Աբաբար .
Յոճա՛ւ ք քրւեց ահագին .
Օղակ-օղակ օծի պէս
Առաջ սողաց մոլեգին :

U T R U Z U R U

Վերջին վարդ, վերջին վարդ,
Սիրականիս վերջին զարդ,
Նա քեզ հանեց իւր կրծքից,
Ինձ պարգևեց վերջին վարդ:
Մանկութեան ոսկե ժամերն,
Անցեր են անդառնալի,
Կորած սիրոյս յիշատակ,
Դու ես միայն, վերջին վարդ,
Գարնան օրերն անցել են,
Տօր ամառն է ինձ երում,
Մի՛ս սպասում եմ քու ջեպքիմ,
Դու ամառուայ վերջին զարդ:
Երջանիկ կեանքիս օրերս,
Ցաւ են դառել առաջիս,
Ուրիշ օրեր, ուրիշ կեանք,
Միտքս բերիւր, վերջին վարդ
Շատ չիտեւեյ՝ կր բացուի
Ոռարփիս սուր գեղեզման,
Էս աշխարհիս միայն քեզ
Հետս կ'առնում, վերջին վարդ:

Ն Ր Գ Է՝

Երբ որ տեսում ես, բարեկամ,
Չախորդութեան օրերսդ,
Քող ամեն ինչ, երգարան
Ազգային դու առ ձեռքդ:

Երգե՛, երգե՛ դարդն ազգիս,
Երգե՛ ամուր, անդադրում,
Հոգով, մեքով կրփովս,
Հաւատա՛ ինձ, մեկ պահում:

Երբ խնդում ես, բարեկամ,
Պաշտօնական ժամերի՛ն,
Երգե՛ երգդ դու ցնծութեան,
Մեր պատերի պապերին

Քո խնդութեան խնդակից,
Ազնիւ գործիդ քաջալեր
Կրփինն հողի խոր տակից
Մեր պանծալի նախորդներ...

Երգե՛ մանկան քո գրկում,
Երգե՛ խնջոյքի միջին,
Եւ՛ սուրբ անեղ նախառում,
Եւ՛ բանտումս խաւարչին:

Երգով յիշե՛ մեր նախնեաց,
Երգով բող քնե՛ քո որդին,
Երգն է մարդուն անգին գանձ,
Լոկ չար մարդիկ երգ չունին:

Հ Ա Յ Ե Ր Ո Ւ Ս Բ Ա Ղ Ձ Ա Ն Ք Ը

→ ←

Ա՛խ, ի՛նչպէս կ'ուզեմ տեսնել մեր հային
Ազա՛ս, ապահով, կրթեալ, ինքնագոհ,
Ամեն հայի տուն— դրա իս երկնային...
Լոկ այդ բանն ինձնից չուզեմար մեկ գոհ:

Ա՛խ, ի՛նչպէս կ'ուզեմ տեսնել Հայաստան
Մի օր ազատած թեմամբ ձեռքն,
Հայի երկիրը— Հայի սեպհական...
Լոկ այդ չի բաժնէր ինձ իմ կօպկէն:

Ա՛խ, ի՛նչպէս կ'ուզեմ, որ մեր Հայերուն
Արժանուէր սերը ուսման, գիտութեան,
Հայի մէջ չի մնար մեկ հատիկ անուս
Լոկ հեռի ինձնից թուրք ստորագրութեան:

Ա՛խ, ի՛նչպէս կ'ուզեմ որ հայ պատանի
Դեպ համալսարան խմբով վազէին,
Եւ Զօրիցերիս երբար հայ աղջիկ...
Լոկ ինձնից նոքա կօպկէ չուզէին:

Ա՛խ, ի՛նչպէս կ'ուզեմ, որ Հայի երկիրն
ձեմարան, դպրոց, գրասուն, ունենար,
Ունենար քաղաքն եւ շատ լրագիր...
Լոկ նա ինձ փողի անունը չի տար:

Ա՛խ, ի՛նչպէս կ'ուզեմ, որ մեր Զեյթունցի
Մերայեօզ, շապօ, ռմբէկն ունենար,
Զարդ ու բուրդ անէր Քիւրս ու Զերեպին
Լոկ ինձնից զենքի նա փող չուզեմար:

Երբ մեր հայտնիք հրաւժով ազատուէր,
Մերունէլ ազա՛ս կեանք— օր վարէին.
Ա՛խ, ի՛նչպէս, ի՛նչպէս յաւ բան կը լինէ,
Երբ Հայք ինձ իրենց իշխան ընտրէին:

Բ Ո Ւ Ն Ե Ղ Ի Ր Բ Ա Լ Ա Ս

Քուն եղիր, պալաս, աչքդ խուփ արա՛,
Նախուն աչքերուդ քուն քող զայ վրայ.
Օր օր իմ բալաս, օր օր ու նանի,
Իմ անուշիկիս քունը կը քանի:

Օսկի խաչ վիզիդ՝ քեզի պահապան,
Նարոս կապիլ է ծառեն տնայապան:
Օր օր իմ բալաս, օր օր ու նանի,
Իմ անուշիկիս քունը կը քանի:

Մավի հիւններ կախիլ եմ ես ալ,
Նազար չիս առնուլ, քուն եղի՛ր, մի՛ լալ:
Օր օր իմ բալաս, օր օր ու նանի,
Իմ անուշիկիս քունը կը քանի:

Աս քանի՞ մօրդ անքուն աչքովը
Անցիլ է օրեր օրոցիդ քունը,
Օր օր իմ բալաս, օր օր ու նանի,
Իմ անուշիկիս քունը կը քանի:

Օրոցքդ օրիմ, օրոգ բոյ քաշիս,
Մըզկրան ծանուլ սիրքս չի մաշիս:
Օր օր իմ բալաս, օր օր ու նանի,
Իմ անուշիկիս քունը կը քանի:

Դուն-ալ քուն եղիր, ինձի ալ քուն տու՛ր,
Սուրբ Ասուածամայր անութիս քուն տու՛ր:
Օր օր իմ բալաս, օր օր ու նանի,
Իմ անուշիկիս քունը կը քանի:

ՍԻՐԱՀԱՐԻՆ ՆԱԽԱԳԸ

Լրճի մեջ նաւակը
Մեղմ հողմիկ կը քանի,
Նորա մեջ նստած է
Սիրահար պատանի:
Պատանին ձեռնն ունի
Կիրարա ու կ'երգէ,
Իսկ քանին կը փախցնու
Նաւակը եզերէ:

Լրճակին մէջը կայ
Քարաշէն մի ամրոց,
Սրունիւոյ բնակարան՝
Հանապազ փակ ու գոց:

Պատանւոյ նաւակը
Դեպ ամրոց կը վազէ,
Ուր նորա անձկալին
Մտատուր կը սպասէ:

Մեղմ հովը աւելի,
Աւելի սասկացաւ,
Երկինքը բուխալ պատեց,
Փոքորիկ բարձրացաւ:

Ուլիքի լեռները
Գողայով կը ծփան,
Պատանին աներկիւղ
Կը նուազէ կիրարան:

Լուսինը ամպերի
Տակերէն երեւցաւ,
Սոսկալի աղէտի
Պատկերը բացուեցաւ:

Կէս ճամբուն ալիք
Նաւակին խոն:եցաւ,
Նաւակը փռեցին,
Յոյս չը կայ փրկութեան,
Պառանին աչիք
Լուսնակին բարձրացուց,
Կիրարի յարեր
Նա ուժգին հնչեցուց:

— «Տաւ վերջին խօսերս
Անձկալոյս, ո՛վ լուսին,
Թե՛ քաղցրիկ անունըդ
Յիշելով կը մեռնիմ»:

Դադրեցաւ փոքորիկ,
Ու ալիք պառկեցան,
Ջրի վրայ կրորտանք
Նաւակի երեւցան:

Սիրունին սրտօրով՝
Նայեցաւ լընակին,
Հասկցաւ դառնութիւն՝
Իւր անբախտ վիճակին:

— «Իրարմէ բաժնեցին
Մեզ առիարհ եւ այս կեանք,
Գե՛ր մահով այսուհե
Ջրի օակ միանանք»:

Ասաց եւ աղաղակ
Բարձրացուց նա ուժգին,
Դյուրուեց, զոհ եղաւ
Անկեօտմ ծովակին:

ՈՒՂԵՐՁ ԱՌԻ ՍՈՒԼԹՈՒՆ, ՀԱՄԻՅ Բ.

Ի դիմաց 36 դաւանանքի Էճէնիներու

Շնորհակալութիւն, Վեհափառ Սուլթան,
Որ դու քաւ ու քանդ տրիր Հայաստան.
Օրը հազարով հայեր մորթեցիր,
Հայոց շէն գեղեր ամայացուցիր:

Փա՛նք եւ պարծանք քեզ, Վեհափառ Համբ,
Որ հնազանդելով պաշտած Ղուրանիդ,
Մեր Աւետարան դու կոխկոսեցիր,
Ու զազիր աղբով խաչ նկարեցիր:

Գոհութիւն եւ փա՛նք մեծդ փառօտան,
Որ հայ ջնջելով զճար դու քեզ օտն,
Հե՛ն Ղերբէլիւն ու գոլ Բուրճեր,
Դարձան սրտակից քու ընկերներ:

Մոայլ բանդերէն հազար հայ բերան,
Կ'օրհնեն անունդ, Վեհափառ Սուլթան,
Որ ճոնացուցում տես չի բողոքիր,
Բիւր ճահաօակաց անուամբ լրացուցիր:

Քնաւ չի մոռնար քեզ, Վեհդ Սուլթան,
Քո՛ւ երջանկացած աւեր Հայաստան,
Քու մեծ անունն ու սխաւագործութիւն,
Յաւերժ կը յիշե՛ հայոց պատմութիւն:

Գարուն եր. Ձիւնը, սառոյցը հալւած,
Ամեն ջան դուներ. երդիկներ բացւած,
Արեւը վերէն վայր նայում եր հաւատ,
Ծիծաղում էին ձոր, հովիտ ու դաշտ:

Հայոց աշխարհը սիրուն է գարնան,
Սա եղեմական դրախտի է նման,
Սոխակ ու արփուտ քիւր, արփուտ մէջ
Օրհնութիւն սաղմոս կարգում եմ անկերչ:

— «Քոյրեր, խաղալու ձորնիվայր երթանք»,
Ասացին իրար անմեղ հայ կուսանք,
Պահձու, երկնքանց հազան նոքա շոր,
Պննազարդ գնացին ուղիղ դէպի ձոր:

Գոյն գոյն հալաւով ձորը փռւեցան,
Խաղով, Պարբերով կուտ զըւարճացան,
Պանիր, կար ու հաց հետեւն ունէին,
Խորհրդի նստան ժամ միջօրէին:

Ինչպէս չար բազեն անմեղ բռնակին,
Սյուպէս դարձան զաւնդ անգութ Պարսկին,
Ական բօքափել աղջկանց վրան,
Սուր ու զենքերով արագ բախեցան:

Հայ պարկեւտ կուսանք՝ խոստման մտերիմ,
Որ տրեւ էին հայ փեսաներին,
Մանաբեր սրից չքաւաւափեցին,
Արիւնաբարաւ՝ գետին գործեցին:

Արեւը իջաւ սառերի բիկունք.
Մայրերը ապին. «Ո՛ւր են մեր աղջկունք».
Սյուպէս հոգեհանգ ու մտաւոր,
Շուտ-շուտ վաղեցին նոքա դէպի ձոր:

Ամեն մի բլուր, ամեն մի առուակ
Ծածկել եր աղջկայ զարդարուն դիակ,
Ամեն մի տեղ, ծառի ամեն ծիլ
Նօրկել եր աղջկայ արեան ջինջ կաթիլ:

Ծնող բաց լացին ու չքսփոփեցան,
Ընկան գետնի վրայ ու խռւեցան,
Մէկ էլ առաւօտ աչքերն ու բացին,
Տեսնել դաղեցին ու էլ չի լացին:

Ամեն մի բլուր, ամեն մի առուակ
Ծածկել էին վարդ, շուշան, մանուշակ,
Ամեն մի տեղ, ծիլ, բոցաւոր ու խոտ
Բուրկենի նման էին խնկանոտ:

Ու այնուհետեւ ամեն նոր գարուն
Ձորն այն ծաղկունքով է միշտ զարդարուն,
Ու այդ չարաւոր սրից մինչ այսօր
Ձորի անունը մնաց Ծաղկաձոր:

ԵՐԿՈՒՔՈՅՐԵՐ

Մեզնից շատ առաջ կար մի քաղաւոր,
Հոգով դեռ արի, գլխով այեւոր.
Մեծ ծով էր պատել նորա աշխարհը,
Ոսկի ասացին գիտունք այն դարը:

Ոնեք նա երկու մասադահաս աղջիկ,
Մինը խիստ զգեղ, միւսը գեղեցիկ.
Մի օր զգեղը ասաց միւսին.
«Ներքանք ծովի ափ փութիկ. միասին»:

Սիրունը գնաց առաջից ցրտում,
Տգեղը ետից ոխ պահած սրտում.
Հազիւ քէ ծովի ափին էր հասած,
Իր սիրուն քոչ գլուխը նա ցած:

Կանչեց կիսամեռ սիրունը ջրից.
«Քութիկ, իմ փութիկ, փրկէ զիս մահից,
Ես ունիմ ջանք գեղեցիկ մանեակ,
Ա՛ն, ինչ քոչ լինի, պարգեւէ ինձ կեանք»:

— Էն առանց ինչ էլ կարող եմ ստանալ,
Ինձնից փրկուքիւն դու բնաւ մի յուսալ:
«Քութիկ, մի քողնիլ դու ինձ անտէրունջ,
Քեզ սիրուն փեսաս կուտամ անտէրունջ»:

Տգեղի սիրտը դարձել էր ժեռ փար,
Քրոջ խնդիրքը քողեց անկասար.
Ձկնորսը ծովը ձգեց մեծ ուռկան,
Բռնեց մարմնի՛ր սիրուն աղջկան:

Ջրից հանեց դեց ափի մօտ,
Շատ ծաղիկ ցանեց վրան ու շատ խոտ.
Մի առուղ անցաւ, ճեսաւ աղջկան,
Հացեց ու առաւ, դեց ուսի վրան:

Տարաւ իրա տուն այդ անգին գլխի,
Չորացուց նորա մարմնու ղիփ հիւր.
Պեղեցիկ տալիք շինեց ոսկորից,
Բարձրաձայն լարեւ հիւսեց մագերից:

Ներքո ամեն բան պատրասեց կարգին,
Պրնաց արժուքի՛ տալ իր ձեռքին,
Նրբ մթաւ դնիլն օրեղ զարդարած,
Ճեսաւ զգեղին փեսին մօտ կանգնած:

Բացեց բերանը, լարերին խփեց,
Հիւրերի առջեւ քաղցրաձայն երգեց.
«Հնչէ՛ իմ տալի, հնչէ՛ նամարձակ,
Հարազատ փոքս խլեց իմ պաշկ»:

«Լսէ՛ իմ ծնող, լսէ՛ սիրական,
Հարազատ փոքս խլեց իմ փեսան:
Լսէ՛, ժողովուրդ, լսէ՛ անխռով,
Հարազատ փոքս գլուխը ինձ ծով»:

Միւս օր զանինքը խառոյկ շինեցին,
Մահապաշտ քոչ մեջը գլուխն.
Հուրը պլալաց, աղջիկը կանչեց.
«Իմ մեղաց համար Աստուած ինձ պատժեց»:

Արտուիկ, ինչո՞ւ թռչում ես վեր-վեր,

Երկնից ասում եմ ինչու՞ր տղերք.

Պարեգ ու այգի ինչո՞ւ չես գնում,

Քննու՞մ ձագերըդ ո՞րտեղ ես հանում.

— Այս ես եմ, ես եմ իմ կակի ծն ու ջուր,

Իմ մեծիմբ. գնաց հեռացաւ.

Հայ հողագործը, — իմ սեռ բարեկամ,

Թեմամբ անէն գնաց գաղթական.

Այն օրից Հայոց դաժն առայացան,

Բերրի դաժները փռով լեցեցան.

Տափի վրայ չունիմ ես հանգստութիւն,

Եւ այդ պատճառով երկինք եմ թռչում:

Երկինք եմ թռչում, ցերեկ, իրիկուն.

Երգով աղերսում գրո՞ւս Աստուծոյ,

Որ մեզ ողորմի իր աջով գրած

Հայ հողագործին անէ գերեղարձ.

Հայաստան բերէ խեղճ հայ գեղջուկին,

Այս է խորհուրդը իմ ինչու՞ր երգին:

Վ Ա Ն Ե Յ Ո Յ Հ Ա Յ Ի Մ Ե Ր Ը

Հայր մեր երկնաւոր, սուրբ ըլլայ եւ անուն,

Հային երկնաւոր տուր աւաճութիւն.

Ամէն բանի մէջ եւ կամեղ թող ըլլայ.

Միայն բէ հայր լուծի տակ չի լայ.

Ոչ չոր, ոչ կակուղ հացդ մե՞նք կ'ուզենք,

Միայն տուր ամէն հայի ձեռք գե՞նք.

Չենք խղճիլ թողնել մեր անձանց պարսեր,

Գլուխ մեզ Աստուած, մարտի փրկութեան,

Որ շուտ ազատի ազգը եւ Հայկեան:

Ի Ն Չ Հ Ա Մ Ա Ր Չ Ե

→←

Ինձ համար չէ զարմաց գալը,

Ինձ համար չէ ծառի ծաղիկը,

Ուրախութեան արտի գրգիռը

Ոչ մի բերկրա՞յի չեն ինձ համար:

Ինձ համար չէ կեանաց բախտը,

Ինձ համար չէ երջանկութիւնը

Եւ մեայօ՞ւ կուսի՞ն աչերը

Նոցա արցունք չեն ինձ համար:

Ինձ համար չէ փայլուն լուսին

Անհառ ու սուր լուսաւորելը.

Պարսեան վարդի երգչի տաղերը

Սոխակ ու վարդ չեն ինձ համար:

Ինձ համար չէ բարեկամաց

Մեկ տեղ սիրով տօ՞ւ կատարելը.

Չասկի օրուայ ուրախ ասելը.

«Քրիստոս Յարեալը» չէ ինձ համար:

Ինձ համար չէ ծնողաց լացը

Ինձ համար չէ աղջկայ տաղիլը.

Գերեզմանիս վրայ արտաւտելը

Բարեկամաց՝ չէ ինձ համար:

Բայց ինձ համար կուգայ մահը

Կ'երթամ քանամեաց պատերազմը,

Եւ մահառիթ սպանիչ գնդակը,

Անդ պատրաստուած է ինձ համար:

(Թարգմ.)

Հ Ա Յ Ո Յ Ն ՈՐ Տ Ա Ր Ի Ն

Երեւել քե այս նոր տարին
Վերջ տար հայի ցաւերին,
Չարք կորչեալ ու բարին
Բուն դրեալ մեր արեւին:

Ազատ քրիստոս Հայաստան,
Երեւել քե այս նոր տարին
Եւ շուրջ Մասիս մեր սարին
Փայլելի վարդ անդաւան:

Երեւել քե այս նոր տարին
Ոսկի կանգնեալ Հայաստան,
Ու կիսախառն մեր կարին
Լինեալ քաղաք մեր ոստան:

Երեւել քե այս նոր տարին
Հայ արտի մեջ ուժ հոսեալ,
Ապաւինած իր սոսին
Հայր Քրիստոս չի սարեալ:

Երեւել քե այս նոր տարին
Հայ ազգ ի մի գումարուէր,
Ի գլուխ կարնոյ հայ ամբին
Հայի դուռակ ծածանեալ:

Հայեր, երբեք չերկմտիմք
Կը կատարուի այդ ամեն.
Երբ իսպառ մենք հանեմք
Փոքրոգութիւն մեր արեւն:

Ի Մ Ե Ր Ք Ը

Հեռացել եմ իմ մայրենի աշխարհից,
Սերս բարեկամ անշատուած են ինձանից.
Քառամուտ ես այս օտար երկրում,
Միմակ բուսած ծաղկի նման դաւանում:

Կամաց կամաց տարիներ անցնում են,
Մեզ նորոգող դարունն ամառ դարձնում են
Միայն իմ խեղճ կեանքը չունի ոչինչ նոր,
Ինձ երեկը միշտ կրկնում է միշտ այսօր:

Ասպարեզիս նեղ է նամբան ու փոս
Խեղճորթիւնս համարում են ինձ ամօթ,
Իմ վիճակին կարեկցութիւն մարդ չունի
Դա ասում են, երկնումը դարդ չունի:

— Ես դարդ ունիմ, դարդս մեծ է ու պէսպէս
Բայց չեն տեսնում ձեր աչքերը կարճատեւ
Երբ ես մտայ անհիւրընկալ այս աշխարհ
Քանի՜ բոլոր բախտը ժպտաց ինձ պայծառ:

Հա՛, ասացի դարձել է իմ անիւր,
Լրացեալ է իմ վաս բախտի չափ թիւ.
Յանկարծ փչեց անլուծելի հիւսիսին,
Քառամեցան վարդ, մանիւշակ մայիսին:

Այսպէս չորցուց իմ նազելի հասակը,
Իմ անողորմ, անազորոյն վիճակը.
Ա՛յս, մօտեցիր օրհասական, օր մահուան,
Բեր ինձ հեթ սեւ հողը ու նեղ գերեզման:

Թող սառ լինի իմ նոր տանը յառաջ
Ծանր քար է վրէս ծածկած վերակը.
Բայց ա՛խ, երբոր կ'անցնի ամիս ու տարի,
Կը մամուռսի գերեզմանը այն քարի:

Հետք անգամ չի մ'ալու իմ խաչին,
Իմ անունը, իմ յիշատակ կը կորչին.
Բայց կ'ուզեի թողնել այստեղ մի սրձան,
Որ դարե դար մնար ամուր անկործան:
Ես երգեցի երգ ոլորուն ու անուշ
Իմ քնարի ձայնն եւ մեղմիկ ու փնուշ.
Միքե այնքան անգո՞րք կը լինի Լեւոս գետ,
Որ անունն անգամ կ'անէ նա անհետ:

Լ Ո Ւ Ս Ի Ն

Լուսն: Ամպերն եկան ծածկեցին
Երկինն, ու լուսինն աչքն խլեցին,
Մնացի մեռակ, հոգիս վրդոված,
Չեմ երեւ ծոցիս, գլուխս փառ առած.
Եւ այնուհետեւ ամեն իրիկուն
Մնում եմ լուսնի խաղաղ ծագելուն.
Նորա տխրամած դեմքը նայելիս՝
Յիշում եմ քու առ վիճակը ազգիս:
Ա՛խ, ցոլա՛. — փայլէ՛, տխրադեմ լուսին
Գուցէ քո փայլից փայլ տա եւ Հային.
Պատմէ շատերուն վարդանի մահը,
Կամ ի՞նչպէս կորաւ Հայ ազգին գահը.
Կամ ի՞նչ վեճ սիրով սիրում եւ վարդան,
Մայրենի հողը, — աշխարհ Հայաստան:

Վ Ե Ր Զ Ի Ն Կ Ա Ր Ո Ւ Ն

Գարունն է եկել նախշուն քեւերով,
Նախշուն քեւերը պեծալէս ձեւերով.
Գոյն գոյն ծաղիկներ՝ կարմիր ու սպիտակ
Վարդ, մելիակ, շուշան անուշ հոտերով:
Երկինք ու երկիր քեզ տնկեմ, գարուն,
Զի ես քան զամեն եղանակ սիրուն.
Նա անձրեւ ցօլէ առաս ի վերէն,
Դա օրհնել տա քեզ եկուր հաւերուն:
Ոսկի արեւը փայլէ քեզ վերէն,
Կենսաբեր հովը փչէ ի վերէն.
Ա՛խ, ազնիւ գարուն, եղանակ սիրուն,
Որդե՞տք դու ի՞նչ բախտ բերիր ինձ Տեւեմ:
Գլխաւոր երբեք ի պարտէք այգուն,
Ախ ու վախ քաշեմ ես անդ օրն ի բուն.
Զկայ ինձ հանգիստ, ցնծութիւն սրտիս.
Ես վաղ եմ մոռցել՝ զի՞նչ անգործ եմ եմ:
Մեռած պատանեմ գետնին կեանք տուր,
Տերեւաբաւի ծառին ստուերախիտ արար.
Քեզ քոչնոց երամ հանդէս կանչեցիր,
Ինձ մեռակ խղճիս հոգիս մոռացար:
Առաջ գնա՛, գարուն, դեպի հիւսիսն՝ ի խոր
Գնա՛, կանանչո՛ւր դու անդ սար ու ձոր.
Որո՞ց անհամբեր քեզ կան՝ տուր բարեւ,
Քու ուրախ գալստեմբ նոցա զուարեացուր
Կուգաս զայ տարի՝ դու ինձ կու գրտնես
Ո՛չ ի մեր այգին եւ ո՛չ ի պարտէք.
Այլ անգարք քնով հողի տակ պառկած՝
Գերեզմանաւոր մը վրաս կը տնկես:

ԶԱՅՆ ԲԱՐՔԱՌՈՂՅ ՅԱՆԱՊԱՏԻ

Աստուած վկայ որ մենք կը յաղթեինք,
 Թէ մեկ անձնուրաց մարդ ունենայինք.
 Օրէ օր բուրբ կ'ելլէ մեր սեղեն,
 Տեղիս մարդ չի մնաց՝ գաս ձծի տղեն:
 «Հայր գենի չունի», կ'ասէ Օսմանցին,
 Անտէր բողբէ ե նա մեր հայերի.
 — Աստուած վկայ որ մենք կը յաղթեինք,
 Թէ մեկ անձնուրաց մարդ ունենայինք.
 Միքէ՛ ազգային պարծանք չարժեք
 Ամեն հայ մէյմէկ ոսկի քնծայէր,
 Երկուսը՝ մեկ բուր, երեքը՝ հրացան.
 Որ մոյի տանկին անեինք ցիր ու ցան..
 Լոկ այն, որ կուտա՛ խումի բրդի
 Հա՛յք, ձեզ կը հասցընէր ազգայն բախտի:
 — Աստուած վկայ որ մենք կը յաղթեինք.
 Թէ մեկ անձնուրաց մարդ ունենայինք.
 Ո՛ր կաթողիկոս գրեց մեկ կոնդակ,
 Ո՛ր էպիսկոպոս ցրուեց հրաւիրակ,
 Ո՛ր գիտնականը ձայնը բաժնացուց,
 Ո՛ր զօրականը բուր ու գեն վերցուց.
 Ո՛վ հայ ազգասէր, ո՛ւր ես. ո՛ր ծակն ես,
 Ազգային զգացմունք, մի՞թէ դեռ խակ ես,
 — Աստուած վկայ որ մենք կը յաղթեինք,
 Թէ մեկ անձնուրաց մարդ ունենայինք.
 Ա՛խ, անդա՛ռ կ'անցնի լաւ ժամանակը,
 Անփոփոխ կը մնայ մեր դառ վիճակը,
 Սլավոնի ձեռքէն բափքըփած շորան,
 Քեզ պինդ կը կապէ, խեղճիկ Հայաստան.
 Բայց լաւ յիշեցէք, սառնաստիւր Հայեր,
 Որ փրկութիւնը ձեզ շատ մօտ էր.
 Եւ ես միշտ կ'ասեմ. — «Մենք կը յաղթեինք,
 Թէ մեկ անձնուրաց մարդ ունենայինք.

ՈՒՍԱՆՈՂ

Երբ որ հողից մարդ դարձայ,
 Երբ Աստուած ինձանից հարցաւ,
 Թէ ի՞նչ ես ուզում
 Ասի՝ «ուսանողութիւն»:
 Աստուած ուզեց զարդարել
 Ինձ դիպաւ շուրթեր կարել,
 Ասի. — Էն դու կանանց տուր,
 Ինձ մի հեռնազգես տուր:
 Կապածաղիկ գաւկ տուր,
 Մեջքս կապէ հասու սուր.
 Մառանուս լաւ գինի՝
 Թող միշտ անպակաս լինի:
 Իմ սիրելի նազելին
 Մնաց միշտ հաւատարիմ
 Փղեսացի ախոյեան,
 Տե՛ս, իմ սուրն ե իմ պաշտպան:
 Ով չի լինել ուսանող
 Լաւ է որ միշտ մնար հող,
 Քանց Աստուծոյ լոյս աբել
 Ունայն տեղը վայելէր.
 Ով չի կոնծել երգելով
 Ընկերաց հետ պաշտելով
 Նա չըզիտէ ցնծութիւն,
 Եղուկ սրտին, վա՛յ հոգուն.
 Ով չի երգուել բնկերաց
 Պաշտպան լինել հայրենեաց,
 Վերջին արիւնը թափել՝
 Հայրենիքը ազատել:
 Էնպէսն մեզնից հեռանայ,
 Լոյս աւախահիս վերանայ,
 Թո՛ղ անասնոց կարգն անցնի.
 Թո՛ղ նա մեր մէջը չմտնի: (Թարգ.)

Ս Ն Վ Ե Բ Զ Դ Ա Ն Գ Ա Տ Ն Ե Բ

→ ←

Մեր խեղճ ազգը ուսում չունի,

Զունի ուսում խելք ալ չունի.

Խելօքներս այդ լաւ գիտեմ,

Բայց ա՛խ, միայն լենք կը խօսենք:

Մեր խեղճ ազգը հալածուած է,

Եւրեք երկիր տառազնուած է,

Բախտաւորներս այդ գիտեմ,

Գիտեմ եւ միայն կը խօսենք:

Հայ մշակը երկիր չունի,

Երկիր չունի հարկ շահ ունի,

Հարուսներս մենք այդ գիտեմ,

Գիտեմ եւ միայն կը խօսենք:

Հայի տղան զբեր չունի,

Վարժարանը մարտէս չունի,

Գիտուներս այդ լաւ գիտեմ,

Գիտեմ եւ միայն կը խօսենք:

Հայ տերտերը կարգալ չգիտէ,

Հայ տիրացուն շահ տգիտէ,

Յայտկոպոստս այդ լաւ գիտեմ,

Օգնելու տեղ լոկ կը խօսենք:

Հայ գեղջուկի աղջիկն ու կին,

Անվարձ սեղեխն են բուրք, պարսկին,

Ամիրաներս մի՞րէ չգիտենք,

Օգնելու տեղ լոկ կը խօսենք:

Սչխ դարձնեմ արեւմուտին

Արեւ ծագէ Սլաւոն ազգին,

Հայի արիւն անա մեց դար,

Համատարած պատէ խաւար:

Հայի զանգատ, անվերջ զանգատ,

Տրտնուք ու լաց, սուգ անընդհատ ..

Ե՛րբ ապա սաս, ե՛րբ սոյ շաշիւն,

Փողի ձայներ, մարտի զոյիւն ..

Թուրք ձեռքէն Թուրք անաւ,

Տուայտնէ խելքս բոււ,

Անգուր օգնել մի՞րէ չես գար,

Աղետալի բախտս սգալ:

Ե Բ Զ Ե Բ Զ Ե Բ

→ ←

Ոսկեծղիկ, գեղեցկասիպ

Ով իմ գրէոյկ ոսկեւունչ,

Ազգիս փառք անբախտ օր

Կը փառնէս անմուռնչ:

Ո՛վ պիտի տաւ այն անապառ

Սերն ու գուրք դեպ՝ հային,

Թէ որ մարդիկ, քեզ, ո՛վ գրէոյկ,

Երբեմն չկարգային:

Քեզ կարգալով կը մոռանամ

Ես բերութիւն մեր ազգին,

Դեպ հայ եղբայրս գուր ու սիրով

Միտէ կը լցուի իմ նոգին:

Մըսխա մէջը ես միշտ կ'աւելմ.
«Սերունդի վարդան մեր քաջին
Անհրնար է անփառունակ
Ստուկ մնան կամ կորչին»:

Կամ թեմեկու հեկ հայ սերսեր,
Սուրբ Ղեւոնդին կը յիշեմ,
Ու յուսահատ տեսնում մտեր
Ինձմէ հեռու կը լեւեմ:

Նդիշեին հայկ կարդալով,
Նոր յոյսերով կը լցուին,
Հայի գալոց բարիքն նոցա
Հոգւոց առջեւ կը բացուին:

Հայ պատանի, շուտ, շուտ կարդա՛
Այս գրքովը ոսկեատու,
Որ համոզուիս քե մեր հայը
Կորչելու ազգ չէ իսպառ:

→←

Աղասու մօր երգը	7
Առիւծի Մթափուժը	28
Արաքսի Արտասուքը	34
Արտուտ	48
Հայի գանգաւը	17
Բողոք Առ Եւրոպա	15
Երգէ	38
Երկու Քոյրեր	46
Թէ իմ ալեւոր հերքս սեւնային	8
Իմ երգը	51
Ինչ անենք	26
Ինձ համար չէ	49
Ծաղկածոր	44
Կարինի Սոխակ	30
Հիմի է՛լ լռենք	3
Անվերջ գանգատներ	56
Հայերու թուքը	19
Հայի արիւնը	22
Հայ զինուոր	31
Հայ աղջիմ	33
Հայ պատանին երգում է	5
Հայերու բաղձանքը	39
Հայոց նոր տարին	50
Չայն բարբառոյ յանապատի	54
Ղարիբ Մշեցի	18
Մշեցու հեծեծանքը	11
Մշեցոց նոր սերունդ	20
Մեծ	24
Յոյս	32

Ուղերձ առ Սուլթան Համիտ	43
Ուսանող	55
Սիրահարը	37
Սիրահարին նաւակը	41
Վանեցոյ աղօթքը	10
Վանեցի մօր երգը	12
Վանեցի կտրիճը	13
Վանեցի գեղջուկին տաղը	14
Վանեցոյ չուսուազը	21
Վանեցոյ հայր մերը	48
Վերջին զարուհ	53
Քուն եղիր բալաս	40
Օրօյ ոցի երգ	27

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Ներկայ հատորին մաս կազմող բանաստեղծութիւնները հաւաքուած են զանազան ժողովածուներու և երգարաններու մէջ ցանուցիւր Գամառ Քաթիպայի քերթուածներէն. հակառակ մեր բուն ժափաքին՝ չկարողացանք ձեռք ձգել հեղինակին բանաստեղծութեանց նախատիպ հրատարակութիւնը:

Հրատարակիչը

Մատենադար ➡ Հրագրան ➡

ԿԸ ԾԱԽՈՒԻՆ ՀԵՏԵԻՆԱԼ ԳՐԳՈՐԸ

Ազգային Սահմանադրութիւն Հայոց գին 3 Գրանի,
Մանուկներու Բարեկամը 3, Ռումեն ժողովրդական պա-
մբաւններ 8, Վերադարձը եւ ապահովագրեալ նամակ մը
2, Զգայասեւ կիներ հեղ. Հանրի Պորթո 5, Տասը պատմա-
ւածներ 7, Քաղաք (հերբուած) հեղ. Վ. Գ. 4, Բաց
նամակներ հայ մշտութեանուրեան Գ. Նժդեհ 4, Սայեար-
Նովայի թաղերը 6, Լեոնահայաստանի հերոսամարտը 20,
Սրգարան նոր սերունդ 6, Քերբուածներ՝ Պետրոս Գուր-
եանի 6:

Այս օտարը ամբողջովին գնդներուն 30 օ/օ գեղջ:

ԳԻՆ 6 ԳՐԱՆՔ

Հասցե՝

V. Kévorkian

B. P. 409

Beirut

7

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0360063

49718